

Аҳмедова Дилфуза – ТошДШИ,
Филология фанлари доктори

ФОРС ТИЛИ ПУБЛИТИСТИК УСЛУБИДА СИФАТЛАР ФУНКЦИОНАЛ СТИЛИСТИК ХОСЛАНИШИНИНГ НАМОЁН БОЛИШИ

Аннотация. Мазкур мақоладан кўзланган мақсад форс тили газета матнларида қўлланувчи сифатларни ажратиб олиш, уларнинг лексик-грамматик разрядларини аниқлаш; туб ва ясама сифатларни семантик гуруҳларга ажратиш ва уларнинг газета матнларида қўлланишида ўзига хос хусусиятини аниқлашдан иборат.

Таянч сўз ва иборалар: публицистик услуб, газета публицистикаси, газета матнлари, сифат, туб ва ясама сифат, семантик гуруҳ.

Аннотация. Целью данной работы является выявление особенностей употребления имён прилагательных в текстах современных СМИ, в материалах региональной прессы Ирана и определение их стилистических функций.

Опорные слова и выражения: публицистический стиль, газетно-публицистический стиль, газетный текст, имя прилагательное, качественные и относительные прилагательные, семантическая группа.

Abstract. The purpose of this work is detection of features of the use of adjectives in texts of modern media, in materials of the regional press of Iran and definition of their stylistic functions.

Keywords and expressions: publicistic style, newspaper publicistic style, newspaper text, adjective, descriptive and relative adjectives, semantic group.

Ҳозирги кунда газета, илгарига нисбатан ўқувчининг ижтимоий тажриба ва коммуникатив заруриятларидан келиб чиққан ҳолда, ўқувчига мослашишга ҳаракат қилмоқда. Шундан келиб чиқиб газета тилида ҳам аудиторияга мослашиш мақсадида маълум ўзгаришлар, силжишлар юз бермоқда¹.

Максимум информативлик илмий ва расмий услубга хос бўлса, максимум эмоционаллик назмий ва насрий матнларга хосдир. Газета тили эса ҳар иккала чегарани ҳам қабул қилмайди. Чунки берилаётган маълумотда эмоционал таъсир бўлмаса, бу маълумот зерикарли бўлиб, ўқувчида етарлича қизиқиш уйғотмайди. Аксинча маълумот аниқ далилларга асосланмай, фақат ҳиссиётларга таянилган бўлса ҳам, бу маълумотни ўқувчи қабул қилиши қийинлашади.

¹ Нестерская Л. А. Языковые средства формирования оценочности в современной публицистике // Язык, сознание, коммуникация. – М., 2002. – С. 171.

Газета матнларида сифатлар услубий жиҳатдан ўзига хос аҳамият касб этади. Даврий матбуотда журналистлар мақола тайёрлаш жараёнида ўзининг услубини яратишга уринадилар ва бу жараёнда ўз услубига хос сифатлардан фойдаланиш ҳолатлари ҳам учрайди. Маълум бир воқеа-ҳодисалар эмоционал бўёқдор воситалар билан бойитилган бўлса, янада қизиқарли бўлади. Бирор маълумотни образли етказишда муаллиф, албатта, сифатлардан фойдаланади.

Сифатлар ижобий ва салбий жиҳатларни ёритиб беришга хизмат қилади. Бирор мақола тайёрлашда журналистлар ўз материалга эмоционаллик бағишлаш мақсадида ҳар иккала жиҳатларни ёритувчи сифатлардан фойдаланадилар.

Сўз туркумлари стилистик хусусиятлари бўйича олиб борилган тадқиқотларни кузатиш жараёнида сифат сўз туркуми газета матнларининг релевант компоненти сифатида талқин қилинади ва бу сифатнинг шахс, предмет ёки ҳодисани аниқлаш вазифасини бажариши билан изоҳланади. Лекин форс тили газеталари таҳлили натижасида форс тилида сифатларнинг газета матнларида фаол қўлланиши кузатилмади. Буни эса газетанинг қисқалик ва аниқликка асосланиши билан изоҳлаш мумкин.

Туб ва ясама сифатларнинг услубий имкониятлари газета матнларида ҳар доим ҳам бир хил эмас. Газета матнларида туб сифатлардан кўра ясама сифатларнинг қўлланиши сермахсул. Буни ҳозирги кундаги ҳаёт тарзининг тез ривожланиши ва унда янги сўз ва тушунчалар пайдо бўлиб бораётгани, буларни ифодалаш ва аниқлашга янги воситалар зарурати билан асослаш мумкин.

Газета матнларида сифатларнинг қўлланиши борасидаги яна бир жиҳати унда маълум семантик гуруҳга оид сифатларгина қўлланади. Масалан, бадий услуб ёки оғзаки услубда кенг қўлланивчи сифатлар газета матнларида қўлланиши каммахсул ёки умуман қўлланилмайди. Масалан, бирор шахснинг белги-хусусиятни билдирувчи شوخ “шўх”, مهربان “меҳрибон”, خوشگل “гўзал”, چىرىلىق “чиройли”, قىشنىڭ “قىشنىڭ”, مازالىق “мазали”, شور “шўр”, خوشمىزه “خوشمىزه”, شىرىن “شىرىن”, لاغر “لاغر”, پىر “پىر” “қари”, “اوزگىن” “اوزگىن” каби сифатлар газета матнларида деярли қўлланилмайди.

Тўпланган мисоллар таҳлили натижасида газета матнларида характер хусусияти خوب “яхши”, بىد “ёмон”, جالب “қизик”, پاك “тоза”, ҳолат كامل “тўлиқ”, ташқи ҳажм بزرگ “катта”, كوچك “кичик”, ички ҳажм وسيع “кенг”, تنگ “тор”, عميق “чуқур”, масофа دور “узоқ”, نزديك “яқин”, ҳарорат گرم “иссиқ”, سرد “совуқ” белгисини билдирувчи сифатларнинг қўлланиши фаоллиги маълум бўлди.

Таҳлиллар натижасида шу нарса аниқландики, форс тилида газета матнларида қўлланилган сифатларнинг асосий қисми кўп маъноли сифатлар бўлиб, газета матнларида фақат муайян бир маънода қўлланади. Газета саҳифаларида қатнашган сифатлар айнан қайси маънони аниқлаб келиши контекст асосида аниқланади. Аксар ҳолатда меъёрий тилда аниқланган маъно билан газета тилида

англатган маъноси бир-бирдан фарқ қилади. Бунда сифатларнинг услубий оҳанги намоён бўлади.

كلان сифати газета матнларида “улкан, буюк, йирик, маҳкам, мустаҳкам, юқори” каби маъноларни англатади. Бу сифат сўзлашув услубида фаол қўлланиши билан бир қаторда, газета матнларида неологизмлар таркибида кенг қўлланиши ушбу сифат учун характерли ҳолат. Бу сифат *كلان كشتزار* “плантация”, *كلان زمين لرزه* “асосий илдиз”, *كلان فرورد* “асосий маҳсулот”, “кучли зилзила” каби қўшма сўзлар таркибида қўлланади.

لازم است مديریت كلان کشور نیز امنیت سرمایه گذاری های خرد و كلان را تامین و تضمین کند

Мамлакат юқори ташилотлари ҳам катта ва кичик сармоя киритиши хавфсизлигини таъминлаши зарур.

آلودگی محیط زیست به ویژه هوا یکی از معضلات بسیار جدی شهرهای كلان و پرجعیت دنیا از جمله تهران است

Экология, айниқса, ҳавонинг ифлосланиши мегаполислар, шу жумладан Техроннинг жиддий муаммоларидан саналади.

Шу билан бирга, كلان اقتصاد “макро иқтисодиёт”, كلان جهان “макрокосм, макро олам”, كلان اقلیم “макроанатомия”, كلان اقلیم “макроиқлим”, كلانمغزی, كلانمغزی “калбдشناسی كلان”, كلان كانی “макроэлемент” каби бирикма ва қўшма сўзлар таркибида “макро” маъносида, كلانمغزی “мегаполис”, كلان سنگ “мегалит”, كلان فروش, كلان فروختن, كلان فروش “мега чегирма”, كلان بندر “мегапорт” каби бирикма ва қўшма сўзлар таркибида “мега” маъносида қўлланади.

جدی – “жиддий, муҳим, аҳамиятга молик” маъноларини англатади. Сўзлашув услубида бу сифат, асосан, инсон характерини ифодалашда қўлланса, газета матнларида “аҳамиятга молик, муҳим” маъносида қўлланади.

فعالیت گروه های تروریستی یکی از دغدغه های جدی برای دو کشور است

Террористик гуруҳлар фаолияти икки мамлакат учун жиддий хавф саналади.

سالم – “тани сог”, “соғлом”, “фойдали”, “тоза”, “нормал”, “тўғри”. Газета матнлари мазкур сифатнинг “соғлом” физиологик белги маъносида қўлланиши каммаҳсул бўлиб, асосан, унинг кўчма маънода қўлланиши кузатилди.

Газета матнларида унинг سالم رقابت “соғлом рақобат”, سالم انتخابات “одил сайлов”, سالم آب “тоза сув”, سالم هوای “тоза ҳаво”, سالم غذای “фойдали овқат” каби бирикмаларда қўлланиши сермаҳсул.

همه چشم انتظار انتخابات عادلانه و رقابت سالم هستند و این مهمترین موضوعی است که ما در

پیش داریم.

Барча одилона сайлов ва соғлом рақобатни кутмоқда ва бу бизнинг энг муҳим мақсадимиздир.

“виртуал ҳавола”, غريالگری مجازی “хусусий виртуал тармоқ”, شبکه خصوصی مجازی “виртуал сканер”, میدان آزمون مجازی “виртуал сайёҳлик”, گردشگری مجازی “виртуал синов”, واقعیت مجازی “виртуал воқелик” каби бирикмалар таркибида қўлланиб, асосан, “виртуал” маъносини англатиб келади.

Бу сифатнинг “кўчма, сохта, мажозий” каби маънолар англатиб келиш ҳолатари газета матнлари мисолида кузатилмади. Бу маънолар, асосан, бадий ва илмий услубда қўлланиши معنى مجازی “кўчма маъно”, تغيرات مجازی “маъно кўчиши” каби бирикмаларда келган ҳолларда кўринади.

تلخ – “аччиқ, аянчли, қайғули”. Бу сифат газета матнларида “аччиқ” маъноси таъмга нисбатан қўлланиши деярли учрамай, фақат “аянчли, қайғули” маънолари кенг қўлланиши билан характерланади.

Форс тили газета матнларида сифатларнинг қўлланиши борасида олиб борилган кузатувлар натижасида қуйидаги хулосалар келиб чиқади:

- форс тили газета матнларида сифатлар қўлланиш жиҳатидан релевант компонент ҳисобланмайди;
- газета матнларида сифат грамматик шаклларида ясама сифатлар туб сифатларга нисбатан сермахсул қўлланади;
- газета матнларида қўлланиш сифатларнинг барча семантик гуруҳларига хос жиҳат саналмайди;
- фақат газета публицистик услубида қўлланадиган сифатлар аниқланмаган бўлса-да, кўп маъноли сифатларнинг газета матнларида айнан фақат маълум бир маъносидagina қўлланиши маълум бўлди;
- ижтимоий-сиёсий матнларда сифатлар қўлланишининг миллий ўзига хослиги қуйидаги омилларга асосланади: давлатнинг маъмурий тузилиши, мамлакатдаги сиёсий ва иқтисодий аҳвол, миллий менталитет, миллий ижтимоий онгдаги ўзига хослик.